

I. I.
DE
**HAERETICIS MVLIERCVLAS
CAPTIVANTIBVS**

AD II. TIM. III. v. 6.

M O D E R A T O R E

D N. IO. GVILIELMO BAIERO

SS. TH. D. P. P. V. D. M. ET H. T. ORDINIS SVI DECANO

COMMENTATVR

OPERA ET STVDIVM

M. GEORGII SAMVELIS ESENBECCII

SS. THEOL. CVLT.

2. NOVEMBR. A. C. 1600XIV.

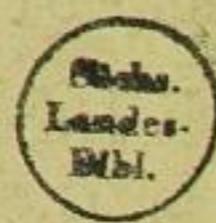
ALTURFI NORIC.

TYPIS IODOCI GVILIELMI KOHLESI, ACAD. TYPOGR.

3.

a. W, 25.

Coll. diss. A
4, 25

PRAEFATIO.

Quamvis varia sint Theologi πεπαιδευτικά officia, in duobus tamen praecipue operam ejus collocat divinus Gentium Doctor, Paulus. Quae nempe de populo Dei, urbem & templum restaurante Nehem. IV, 17. 18. relata legimus, ea in quovis Doctore & Ministro Ecclesiæ requirit, ac omni jure illos decere docet, ut una manu gladium Spiritus teneant, altera vero civitatem Dei ædificant. Sic omnino illos facere jubet, quando ελέγχει illis καὶ θησούμεν τὰς ἀνθεγόνας imponit & potentiam simul exhortandi in doctrina sana ab iisdem exposcit Tit. I, 9. 11. Adeo certe omnibus iis, qui vineam Domini plantant, competere tradit, quod bonis semper hortulanis solemne est, ut dicto hoc ad morem eorum, non plantare solum, quæ bonæ frugi sunt, sed noxiæ quoque & venenatas herbas evellere mandet. Speciatim vero Timotheo suo, germano in fide filio, quam fieri potest, diligentissime istud injungit, & cum οὐτέπωσι illi sanorum verborum probe instar thesauri custodiendam & animas ea confirmandas dederit, ut redarguat eos, qui sanæ doctrinæ resistunt, ελεγχον inquit II. Tim. IV, 2. ac inter plurimos Sacræ Scripturæ usus ελεγχον ponit vel redargutionem II. Tim. III, 16. Quid? quod ipso hoc capite mores eorum & vitia, quos refutandos haberet, graphice quasi illi depingit, utque instrudior magis ad eos e latebris extrahendos evadat, vivam prorsus effigiem sistit. Quam ut mente & oculis perspiciamus, sextum in primis comma altiori indagine dignum & perelegans visum est ei, qui ductor mibi & auditor certissimus semper fuit. Hujus ex ore & mente consilium cepit animus meus arctius paulo

A 2

dicto

dicto huic & sensui ejus inhærere ac ex Historia sacra facem, quod ajunt, præferre. Ut vero recte non minus, quam concinne hic procedatur, tribus ita rem expedire placet capitibus, quo prius modo genuinum Apostoli sensum, alterum vero eventum ex historia, temporum teste, declareret, tertium denique usum dicti theologicum per porismata quædam exhibeat. Faxit Numen, quod demississime rogo, Supremum, ut divina mihi gratia adspirante feliciter cedat opella, & mihi æque ac toti cœtui sacro utilis fiat ac proficia!

CAPVT I.

§. I.

Extus igitur, cuius veram analysin sensumque genuinum Spiritus S. auxilio tradere debet caput hoc primum in Epist. II. ad Timotheum c. III. v. 6. ita profertur:

Ἐκ τέτων γάρ εἰσιν οἱ ἐρδωντες εἰς τὰς ὀικίας, καὶ αὐχναλωτεύοντες τὰ γυναικά σεσωρθμένα αἰμαργίας, ἀγόμενα θηθυμίας ποικίλας.

Quæ Latina Versio N. T. Glossa compendiaria Matthiae Flacii aucta sequentem in modum expressit:

Ex his sunt, qui subeunt in familias, & captivas ducent mulierculas, oneratas peccatis, quæ ducuntur concupiscentiis variis.

Megalander noster LUTHERVS in aurea sua translatione distinctis hisce verbis descripsit:

Aus denselbigen sind / die hin und her in die Häuser schleichen / und führen die Weiblein gefangen / die mit Sünden beladen sind und mit mancherley Lüsten fahren.

§. II.

§. II. Apellem hic agere Apostolum & certa quædam hominum monstra vivis coloribus depingere, ecquis non videt? Virtutes eorum morales in manuales quasi fasciculos collegit, collectasque toto hoc capite Timotheo suo repræsentavit. Quo facile constat, didascalicum genus & quodammodo elenchiticum hoc in textu obtainere, qui certum quoddam hæreticorum genus exponit, quos tunc partim temporis comparere, partim vero paulo post Ecclesiæ metuendos esse perhibet.

§. III. Fore eos *καὶ ἐξάτως οὐέρως, in extremis diebus v. I.* inquit, quibus omne tempus futurum denotat. Ebræi enim B. Calixto (a) observante per extremos dies non eos solum, qui in extremo hujus seculi fine sunt futuri, sed in genere tempus intellectum volunt futurum, sive prope illud sit & immineat, sive longius sit remotum. Pertinere igitur dies illos extremos ad Timothei tempora clarissime constat. Cui non parum roboris addit, quod devitare hos seu aversari Apostolus jubet v. 5. Quæ admonitio nunquam fuisset prolata, si non prius, quam extremis seculi diebus portenta hominum, quæ describere hic Apostolo placuit, fuissent emersura.

§. IV. Ceterum v. 6. primariae instituti nostri verba suppeditante in præsenti loquitur Apostolus, *καὶ τέτων, ajens, εἰσίν.* Ex his sunt. Quod licet Magnus Hugo Grotius (b) per futurum explicet, & erunt transferat, eò tamen Samuel Przepowius, Eques Polonus Socinianis addictus (c) cogitationes suas reflectit, ut Apostolum hæreticos ultimis temporibus extituros describentem, quosdam ex iis jam suis temporibus existere, affirmare scribat, illosque ipsos esse, quos in intimam familiaritatem, atque adeo in familiam & demos muliercularum disolitarum sese miris artibus insinuare Timotheus non sit ne-

(a) *in Spiritus, qui ex Deo est, a Spiritu fanatico discretione p. m. 6.*

(b) *annot. in Epist. Paul. Tom. V Crit. S. Edit. Francof.*

(c) *in Cogit. in Ev. Matth, initium & Ep. Pauli ejusq; ad Tim, II, c, III, v, 6.*

scius. Quorsum etiam eadem castra secutus *Fonas Slichtingius* (d) interpretatione sua tendit, versum hunc per prolepsin explicans, quasi Timotheo de vitandis hæreticis monito, jam vero dubitanti, quomodo istos aversari posset, qui nondum exorti, sed ultimis demum diebus exorituri sunt, dicere velit Apostolus, non deesse etiam nunc homines, quos prædixit, ex eorum nempe genere & censu, qui *irrepunt in domos*; quamvis ultimis diebus Christiani tales iique non pauci sint futuri, quales modo descripserat.

§. V. Prophetam certe Apostolus maxime egit, & divino Spiritu plenus talem emisit prædictionem, quæ Timothei ætate ex parte adimpta, ad finem vero mundi usque impleri non esset desitura. Tantum abesse novit, in Ecclesia malos, hypocritas, improbos defuturos esse, ut novissimis prope hujus mundi finem diebus, queis omnia non in melius, sed in pejus sint processura, validam talium insurrecturam esse manum prædixerit. Prævidit nempe tanto fore difficiliora & pejora Ecclesiæ tempora, quanto fini hujus mundi atque extremo judicii diei futura sint proximiora. Quod divini quoque Apostoli, *Petrus II. Ep. III, 3. seqq. & Judas v. 17. 18.* agnoscentes ferreum proxime ante resurrectionis & supremi judicii diem vaticinati sunt seculum, & hoc ipso quid de aureo omniumque rerum satietate affluente Chiliastrarum regno dicendum sit, indicarunt.

§. VI. Cum igitur perditos hosce suo pariter ac novissimo & plusquam ferreo seculo tradat Paulus, quales porro & an hæretici sint, dispiciendum erit. *Ἐκ τότες εἰσίν, Ex his sunt*, inquit v. 6. ubi quidem non de iis eum, qui foris sunt, loqui, sed de iis, qui pro Ecclesiæ membris se gerunt, at simul veritati divinæ resistunt, ex *versu* præcedente §. & sequente 8. dilucide constat. Quo ipso Hæreticos esse & eosdem cum his,

quos

(d) in comment. posth. in *II. Ep. Pauli ad Tim. c. III, v. 6.*

quos demum recensuit ac *I. Tim. IV, 1.* τοῖς πνεύμασι πλάνοις καὶ διδασκαλίαις δαμονίων attendere dixit, non obscure ostendit. Quod si enim recte se habet vulgaris hæc hæreleos descriptio, quod opposita sit τῇ Πτηγώσῃ ἀληθείᾳ τῆς καὶ ευσέβειᾳ *Tit. I, 1.* revera homines in textu memoratos huic sorti Apostolus adjudicat, quando inter illos refert, qui αἰρίσανται τῇ ἀληθείᾳ, resistunt veritati.

§. VII. Hoc vero ipsum hæresin facere, primarius porro vocis hæreleos significatus denotat. Cum enim Clarissimus Vir *Henricus Stephanus* (e) vocem hanc a Græco αἵρειν deducat, expugnationem illam seu destructionem primario designare ait, quemadmodum αἵρειν πόλιν expugnare urbem, capere vel delere dicitur. Quod, ceu vetus quidam Græcorum Scriptor *Phavorinus* (f) egregie confirmat, hæresin ferme iis describens verbis & κατασροφήν, κατάλυσιν eleganter appellans, ita significatione hac clare innuitur, hæreticos esse, qui veritatem, qua possunt, expugnant, destruunt, eique resistunt.

§. VIII. Tales itaque cum describat Apostolus, de quibus mihi differendi animus est, sponte fuit conclusio, recte hoc nomine compellari ac vere pro iis haberi, qui pestifera quædam dogmata, veritati divinæ e diametro repugnantia & fundamentum fidei vel directe vel indirecte evertentia sibi eligunt, ea cum pertinacia quadam acerrime defendunt, adque gloriam Dei labefactandam ulterius promovent. Ita certe recepta nobis hæreleos vox sui cultores definit. Quamvis enim varios olim apud Stephanum (g) Sickerum (h) Dietericum (i) admiserit significatus & μέσον quoque prioribus fuerit vocabulum, subsequentibus tamen temporibus, venerabili teste Breithauptio (k) mutationem in significando ita subiit, ut non nisi malum in Ecclesia

(e) in *Lexico voc. Hæresis.* (f) in *vec. Hæresis.* (g) in *Theſ Græc. Ling.*
 (h) in *Theſ. Eccles.* (i) in *Illustram. N. T.* (k) in *Observat. Theol.
 de hærefi juxta S. Scr. sensum Observ. II. §. II.*

clesia sensum pandat , dogmatis scilicet falsi electionem , qua veritas simul divina destruitur & pessundatur. Huic qui operam navant , omni cum jure Hæretici audiunt & recte pro iis habentur.

§. IX. Ejusmodi homines describit hic Apostolus & in descriptione primo Seductores memorat , deinde quoque personas ab iis seductas , fraudesque eorum ita detegit , ut *irrepere* 1.) *in domos* , 2.) vero *captivare alios* scribat . Prius quod spectat , seductoribus istud tribuit , quando de illis ἔνδωντες , inquit , ἐις τὰς ὄκης ἐισὶν , irrepentes *in domos sunt sive in familias subcuntes* . Quod sub pietatis specie exerceri ab illis , qui seductionibus student , versus patet antecedente §. Describuntur namque ibidem tanquam ἔχοντες μόρφωσιν ἐυσεβίας , τῷ δὲ διάσποροι αὐτῆς ἡγεμονέοι , habentes formam seu speciem quidem pietatis , virtutem autem sive vim ejus abnegantes .

§. X. Hoc vero omnium Hæreticorum esse κερτήσον , nemo est qui ignoret , & licet multis fuit omnium temporum impiis commune , his tamen in quarto , ut vocant , modo est proprium , quippe quēs domesticum studium sub πειθασι pietatis simplicioribus imponere . Ad id cognoscendum monet Apostolus *eos speciem pietatis habere , virtutem autem sive vim ejus abnegare* . Metaphoram quasi ab idolis traxisse videtur , quæ ut formam quidem seu speciem animalis habent , vim autem & energiam nullam ; ita hæreticos etiam , qui in familias subeunt , formam & speciem , imaginem & similitudinem pietatis gerere innuit , sed non magis veros esse pios , quam homo ligneus verus est homo . Apparenter saltem , non reapse pios esse existimat , quia intimam pietatis vim , quæ per charitatis opera sese exerit , abnegant , vel factis tantum , vel etiam verbis . *Istud faciunt , qui de officiis & fructibus pietatis recte sentientes , nihil tamen horum in praxi ostendunt , suamque adeo doctrinam re & moribus refellunt : hoc , qui neglecta interiore cordis*

cordis munditie & sanctimonia, omne pietatis rnomentum in rebus externis, s^ep^efutilibus, ponunt, aut pro vero Dei cultu falsum fictumque hominibus obtrudunt. Utriusque criminis Phariseos agit reos Christus *Matth. XXIII, 3. s. sqq.* Cum vero Græca vox μόρφωσις recte notante *Calixto* (1) non figuram solum & speciem, sed *formationem* quoque & *informationem* sive instituendi formandique rationem, qua præceptor discipulo cum discendi, tum vitam moresque formandi præcepta modumque præscribit, significet, applicari quoque in eos Apostoli dictum hoc modo potest. Quod nempe de Scribis & Phariseis legitur *Matth. XXIII, 3. Dicunt & non faciunt, id ipsum his competere credit Paulus.* Sicut enim illi, quid factu opus sit dictare aliis norunt, ipsimet vero suorum in exequendis mandatis sunt oblii; ita & hi magnos de pietate clamores faciunt, quamvis inanem modo omnique virtute cassam præ se ferant speciem & formam.

§. XI. Sub hoc igitur pietatis fuso *in familias subire adesque irrepere*, Apostolus testatur, quando εὐδωλοτας illos apposite satis appellat. Vulg. penetrantes reddidit, quos Ambrosius vocat *irrepentes*. Et certe utramque significationem hic jungendam esse unanimes monent Beza, Grotius, Pricæus in h. l. itemque Fullerus (m). Non enim, inquit hic, clandestinus tantum eorum introitus notatur, sed ejusmodi maxime, quo quasi profundum petentes occultissima penetralia pertabant & intima quaque perscrutabantur & pernoscebant. Pricæus τὸ οὐδωλεῖν & εἰσδωλεῖν (quæ illi & Grotio synonyma videntur) proprie de anguis dici observat, quos non modo clam & repente, sed & penitus se immergere ac insinuare in sua latibula constat. Furtivis ergo ejusmodi animalium lapibus impostorum istorum artes & fallacias Apostolus, eo judice, comparat; qui & illustrandæ rei causa huc trahit istud Apuleji

B

de

(1) loc. cit. §. XII. p. m. 8. 9. (m) *Misc. S. Libr. III. cap. 14.*

de Cynico Cratete (n) parumper mutatum: Nulla domus iis clause, nec matrum familias tam absconditum secretum, quin eo tempestive interveniant. Grotius eos veterem Pharisæorum artem a Josepho (o) memoratam, & ab illis, qui se Stoicos simulabant, teste Horatii Scholiaste, facilitatam sequi asserit.

S. XII. Non minus vero fraudulenta seductorum impietas ac imponendi studium elucescit, si ἐρδωντες, prout in textu dicitur, legimus. Id enim egregie prorsus, quem supra meminimus, Sam. Przypcovius l. c. ex Epistola Judæ v. 4 declarat, & cum ῥηγοσθῶν ibi Apostolus usurpet, idem cum nostro ἐρδύνει esse ac subrepere significare perhibet. Metaphoram scilicet ab iis desumtam fuisse existimat, qui per ipsum aliquem aut sordidum aditum in ædes alias penetrant; id quod omnino eos facere, de quibus Apostolus agit, & nihil omittere, credit, quamvis inhonestum sit & indignum, quod eos in aliquorum familiaritatem & consuetudinem admittere queat, quodque iis ad eam propiorem & interiorem accessum conciliare possit.

S. XIII. In eo namque Hæreticorum astus, ceu B. Iosephus Balduinus (p) maxime consistit, ut non aperte venenum suum spargant, nec publice semper in conventibus Ecclesiasticis, sed in privatis ædibus. In has se cum nocturno tum diurno tempore ingerunt & facilius inde feliciusque dogmata sua spargere contendunt. Præcipue vero opulencias in domos subire eos supra citatus observat Slichtingius, sive quod òixias præcise familias amplas hic notare crederet, sive quod callidos impostores iis tantum imminere domibus arbitraretur, unde plus commodi ac præsidii sperandum viderent. Sed utrumque lubricum est nec perpetuae veritatis. Quare malumus cum interpretibus aliis generali effato Apostoli inhærere. Istud vero magis

(n) Florid. Libr. II. (o) l. 17. 3. (p) Comment. in Epist. Pauli ad II. Timi III. v. 5.

gis placet, quod *Slichtingius* externa pietatis specie ac forma variasque per artes irrepere, versu 5. præeunte asserit.

§. XIV. Non vero sufficit dolosis hisce seductoribus in domos alienas se ingerere, sed imposturas quoque ibi exercere student eosque, in quorum domos irrepserunt, captivare. Id quod 2.) monet Apostolus in seductoribus observandum, quando αἰχμαλωτεύοντας sive, ut cum *Aria Montano Grotius* legit, αἰχμαλωνίζοντας illos vocat, *captivantes seu captivos ducentes*. Egregie prorsus sic nominari & per hic opportune verbum hoc applicari bis jam citatus tradit *Grotius*. Cum enim vocem hanc ab eodem Paulo plus simplici vice, præsertim vero *Rom. VII, 23.* 2. *Cor. X, 5.* adhibitam legat, respicit has loquendi formulas & ex collatione eorum τὸ αἰχμαλωνίζειν ita explicat, ut *obnoxios sibi doctrinis suis* cum theoreticis tum practicis facere, atque ita captivare statuat, quorum in domos subeunt, quasi verbo *capti essent*. Quæ explicandi ratio confirmari quoque videtur a *Guilielmo Estio* (q) qui itidem captivari homines ab hereticis ita putat, ut eos sibi doctrinis suis obnoxios faciant & velut captivos quolibet ducant. Cum enim, inquit, doctores illis se profiteantur, variaque verborum lenocinia adhibeant, facile decipiunt homines & sexum præsertim debiliorem. Adeo hæc interpretatio placet, ut omnibus ferme, ipsisque heterodoxis interpretibus non displiceat. Nec etiam recedit ab illa Socianianorum *Slichtingius*, sed, ut in prioribus fecit nobiscum, ita & hic consentire videtur scribens, obnoxios sibi & suis dogmatibus reddidisse homines, in quorum domos subrepserunt, malitiosos impostores.

§. XV. His jam ad Apostoli mentem perspectis, progradimur eadem regula ducti ad *personas*, quibus se applicare solent nequissimi mendaces. Dicuntur eæ proxime γυναικεῖα, *mulierculæ*, quæ sexus sunt infirmior & novarum rerum valde

B 2

curio-

(q) *Comment. in Epistolas omnes Paulinas ad cap. III. Ep. II. ad Tim.*

curiosus. Unde eas, quam primum se insinuarunt in domos, subdole venari & furore suo plus quam *κυνηγεῖ* percellere contendunt. Qui nempe impostor & mendax spiritus in fœminis semper delicatus sibi habitare videtur, quam in maribus, ab initio statim generis humani lapsus domicilium suum in iis quæsivit. Infernalis certe serpens, B. scribente *Calixto* (r) Adamum virum aggredi non ausus est, ad mulierem vero Evam, quam pro constitutione sexus viro multo imbecilliores esse novarat, se convertit. Hanc scilicet judicavit technis suis aptiorrem, minusque adversus insidias munitam, quæ citius & faciliter decipi posset, quæque decepta maritum quoque in partem sceleris secum traheret.

§. XVI. Seductorem hunc serpentem imitari solent seductores nostri, ac ideo apud mulierculas sese primo insinuant, quo faciliter possint imponere viris, & seducto, ut ait *Slichtingius*, infirmiori sexu, virilem quoque seducant. Quod unanimi prorsus consensu observatum videmus a scripturæ hujus interpretibus ad unum omnibus. Ut enim taceamus, quod *Erasmus Roterodamus* (s) & *Guilielmus Estius* (t) quando sexum debiliorem, stultas mulierculas decipi primo vident, ad morem diaboli id fieri, & non secus eas decipi observant, quam serpens Adamum per Evam decepit, qui a muliere fecit seduccendo initium, B: quoque *Baldinus*, qui instar omnium nobis esse debet, luculentum præbet testimonium. Nec, inquit ille, promiscue apud omnes venenum suum spargunt heretici, sed plerumque muliebrem aggrediuntur sexum tanquam imbecilliores, hoc pacto imitati Diabolum, qui in paradiſo non Adamum sed Evam seduxit.

§. XVII. Id porro hac etiam de causa ab iis fieri autumat supra memoratus *Przepovius* (u) ne fucus eorum animadverti

(r) loc. cit. (s) in Paraphr. Ep. Pauli ad Tim. II. cap. III. (t) loc. cit.
(u) loc. cit.

adverti possit. Hunc ut abscondant, homines, scribit, plerumq;
simpliciores, quales mulierculæ sunt, atque insidiis obnoxios,
imposturis suis aggrediuntur. Non vero quasvis earum deci-
pere audent, sed eas, quæ vilioris sunt sortis & pretii. Magnus
certe Grotius non mulieres, sed diminutive mulierculas vocasse
Paulum, & maluisse eum γυναικά dicere quam γυναικας
obseruat, ut abjectam illarum sortem magis ostenderet. Cui
quoque accedit Guil. Estius, & non nisi eas accenset, quæ in
genere mulierum leviores sunt, & inconstantiores adeoque di-
minutivo hic extante quasdam mulierum excipi indicat.

§. XVIII. Id quod amplius testatur accurata harum
descriptio, quarum mores graphice hic Apostolus exprimit, cum
στερωθεῖσα ἀναγλιὰς vocat, oneratas peccatis, sive, ut Theo-
phylacti interpres reddit, *cumulatas*. Non tantum vitiosas esse
innuit, sed obrutas vitiis ac, ceu Przepcovius vertit, *coaceruato*
peccatorum cumulo & onere oppressas. Quod cum emphasis
vocis στερωθεῖσα exposcat, Ebraisnum eam sapere Interpretes
censem gravissimi Estius & Grotius, quorum alter ex Ebraismo
Thren. I. multitudinem peccatorum velut in fascem colligatam
& cervici impositam, quæ hominem propter gravitatem poenæ
imminentis a Deo deprimere fertur, significante declarat & ma-
gno peccatorum acervo gravatas ac depressas esse ait, quas στε-
ρωθεῖσας appellat Paulus; alter vero ita explicari posse con-
tendit, ut ceu populus Judaicus *E. 1. 4.* בְּבָד עַזְן & a LXX. וְלִנְגֵן
ἀναγλιῶν dicitur, peccatis plenæ vitiisque obrutæ dicantur.

§. XIX. Ipsum vero peccatorum onus, quorum cumulo
oppressæ audiunt Paulo fœmellæ, impositum illis modo memo-
ratus vult Estius vel ab ipsis errorum Magistris, quod eas do-
ctrina sua & consuetudine corruperint, ceu Cajetanus exponit,
vel a seipsis, quod vitam ante jam egerint inquietam & inho-
nestam, multisque peccatis, præsertim carnalibus inquinatam
& per hoc lese hæreticorum fraudibus oportunas reddiderint,

cum a mala conscientia ad naufragium fidei proclivis sit gradus *I. Tim. I, 19.* & ceu Thomas inquit, peccata viam parant seductioni. Quod ut hodienum multa exempla comprobant, ita *Chrysostomus* ejusque sequaces utrumque conjungere videntur, dum ita explicant Apostoli dictum, quasi dicere velit: *Mulieres peccatis onustas adeo non exonerant & a peccatis liberant, quamvis id promittant, quin etiam captivas ducant ac majori servitate gravent.*

§. XX. Firmiter vero posterius stare Apostolus nobis persuadet, quando status illarum causam ita tangit, ut *ἀγούεσσι θηθυμίαις ποικίλαις, variis ductas desideriis, variis cupiditatibus exagitatas & concusas* nominet. Quæ interpretatio Græco *ἀγούεσσι* apprime convenit. Cum enim *Eſtio* teste verbo hoc Apostolum uti Græci interpretes notent, tanquam de brutis, quæ ratione carent, & aguntut potius quam agunt, loquatur, facile constat, recte illas *variis cupiditatibus atque desideriis exagitatas* dici, quæ brutorum more ducuntur agunturque potius quam agunt, & affectibus suis, quos moderari nesciunt, ad varia peccata impelluntur.

§. XXI. Ipsas etiam cupiditates, quibus abreptæ sunt mulierculæ, non ad illas tantum, quæ sexus sui sunt, restringit *Grotius*, sed & rapacitatem, luxum, superbiam ipsis attribuit, idque ex MSto quodam codice probatum it, quem distinctius habere tradit *Ἐπιθυμίαις καὶ υδονῶις ποικίλαις*. Quod facile illi concedere & cum B. nostri *Baldini* sententia conjungere possumus, qui ad præcipuas mulierum concupiscentias respicit & desideriis maxime novitatis, curiositatis, gloriæ, deliciarum agitari dicit.

§. XXII. Quæcunque vero ab Apostolo intelligantur concupiscentiæ, utrisque hæresin facile imbibunt eamque ad alios transmittere audent. Primo enim variis hisce cupiditatibus agitatæ levis sunt & inconstantis animi, nova nimis seellantur, quævis

quævis a seductoribus prolata incogitate arripiunt, nec etiam ob imbecillitatem suam ad Lydium sacrarum literarum lapidem ea examinant. Deinde variis suis desideriis potitæ & animi delictorum consciï morsibus agitatæ ad sanctos istos seductores recurruunt eosque pro deprecatoribus habent, in quorum sinum conscientiam suam exonerent. Qui ut occasionem ejusmodi se ac dogmata sua propagandi ambabus, quod ajunt, manibus amplectuntur, ita sub specie conversionis in earum animos penetrant, talia illis dogmata, quæ carni & sanguini blandiuntur, proponunt, atque sub larva mysteriorum & sanctitatis res carnales invehunt, non raro etiam stuprorum consuetudine captivas ducunt. Sic omnino scribit hunc in locum Socinianorum Slichtingius (x): *Non adoriuntur, multo minus captivas ducunt castas & probas fæminas, sed peccatis, sed stupris, adulteriis beneficiis & similibus criminibus oneratas mulierculas extenuatione peccatorum & pollicitatione absolutionis, non raro & stuprorum consuetudine.* Nolim vero his catenus adstipulari, ut Apostolum unice ad seductores, aperta indulgentia & excusatione delictorum peccantes, respexisse credam: id enim cum specie & professione pietatis, qua commendante irrepere hæreticos solere audivimus, ægre consistit. Quidni ergo & eos in primis existimem notari, qui vel profunda formidine sauciis conscientiis injecta, postmodum eas ad inanem delictorum per externa opera expiationem remittunt, sub certa spe veniae, at sine solida animi mutatione; vel mera spiritualia spirantes & exigentes, miseras animas, sua disciplina imbutas, mox opinione sanctitatis inflant, atque hinc omnes naturæ corruptæ impetus, ceu numinis instinctum, sequi docent. Utrinque homines captivos trahi, utrinque cupiditatibus suis relinquunt patet. Sed & hoc facile colligitur, fanaticos homines & auctoritatis præjudicio suffultos hic potius regnare, quam hæreticos arguta ratione.

(x) loc. cit.

cinatione fidem infestantes. Hi virilibus animis periculosi magis sunt, quam mulierculis æstu cupiditatis agitatis.

§. XXIII. Cæterum ubi similes habent labra earum luctucas, vel, ut distinctius loquitur *Samuel Przypcovius*, ubi eæ Doctores ex ejusmodi impostoribus naætæ sunt, qui vitia ipsarum rimati, ipsis ejusmodi remedia adhibent, quæ illarum delectationem non tollant, impunitatem autem promittant, sponte se, inquit, in eorum disciplinam, imo in obsequium & plane servitutem tanquam captivæ tradunt vel prætextu, vel spe aliqua discendi meliora. Qua vero turpiter eos falli effectus docet seductionis hujus v. 7. monstratus, cum discere eas semper, nunquam vero ad scientiam veritatis pervenire Apostolus addat. Id quod exinde evenire sæpe laudatus existimat *Baldwinus*, quod, licet cupide sint rerum novarum, judicium tamen eas probandi non habent, partim propter infirmitatem sexus, partim propter vitiorum cumulum, quo intellec-tus ipsorum obtenebratur.

§. XXIV. Nec etiam ideo sub Doctoribus istis fœmellas seductas proficere quicquam posse *Przypcovius* credit, quia Doctores ipsi veritatis expertes, non vitiorum extirpationem, sed reluctantis tantummodo conscientiæ placationem, aut potius deceptionem moliuntur. Quæ sicut cum præced. v. 5. & dicto Christi *Matth. XV, 14.* satis congruunt, ita & nobis facile probantur. Omnia vero adhuc dicta planiora fient, si quam familiare fuerit hæreticis sectas suas per mulieres propagare, ex historia sacra capite secundo constabit.

CAPVT II.

§. I.

Hoc igitur divina suffulti gratia molimur & primo omnium nobis assentientem deprehendimus *Hieronymum*. Qui cum omnes hæreses per mulieres propagari cœpisse dixit, haud

haud leve dicto suo pondus addidit, quando mulierum hujusmodi, ceu Dannhauerus loquitur, illicum & pellicum que impietatis administræ fuerunt tom. II. Epist. ad Ctesiphontem edit catalogum. Quem ex B. Viri Christeide (a) & Celeberr. Theologi 10. ANDR. SCHMIDII dissert. (b) huc transscribere placet. *Simon, inquit Hieronymus, Magus hæresis condidit Helenæ meretricis adjutus auxilio. Nicolaus Antiochenus omnium immunditiarum repertor choros duxit fæminarum. Marcion Romam præmisit mulierem, quæ decipiendos sibi animos præpararet. Apelles Philomelen comitem suarum doctrinarum habuit. Montanus immundi spiritus prædicator multas Ecclesias per Priscam & Maximillam nobiles & opulentas fæminas primum auro corrupit, deinde hæresi polluit. Arius ut orbem deciperet, sororem principis prius decepit. Donatus per Africam ut infelices quosque fætentibus pollueret aquis, Lucilla opibus adjutus est. In Hispania Agape Helpidum, mulier virum, cæca cæcum duxit in foveam, successoremque sui Priscillianum habuit, cui juncta, Callia alterius & vicina hæreses reliquit heredem.*

§. II. En illustrem hic dicti Apostolii commentarium! En accuratum plurium eorum, qui primis in seculis mulierculas captivarunt, catalogum! Dignus omnino, ad quem primo confugiamus & veritatem eorum, quæ hactenus dicta sunt, ex eo clarius deducamus. Prius vero, quam ad hoc nos accingamus, recensere juvabit, qui sæpe citatus *Guil. Estius l.c.* non eos primario, quos demum memoravit *Hieronymus*, intellectos velit per subeuntes in domos sive penetrantes & irrepentes in eas, sed Judæos potissimum impudentes, quos ventris causa hoc facere innuit, suamque sententiam ex *Epist. ad Tit. I, II.* & ex eo quod in præsenti loquatur Apostolus probare contendit.

C

Quam

(a) *AEt. I. Opt. Dram. Theatr. II. p. 499.* (b) *que Mulier Heterodoxa inscribitur.*

Quam eatenus quidem firmo stare talo concedimus, quatenus ab ejusmodi dolis recutitam gentem non abesse penitus fatis dilucide constat (c) rectius vero iis, quos Hieronymus in scenam producit, tribui posse ex circumstantiis, quas historia tradit, nemo est qui inficias ibit.

§. III. Sic igitur omnium hæresum Pater, qui longa, ut ait *Ittigius* (d) cum præscriptione omniumque consensu primum inter Hæreticos primitivæ Ecclesiæ locum tenet, *Simon*, qui dicitur *Magus*, primo statim N. C. seculo impurissimam auspiciatus hæresin, mulierculam duxit ad propagandam illam longe spuriissimam. *Helenam* cepit, sicut *Justinus Martyr*, *Tertullianus*, *Epiphanius*, *Hieronymus*, *Theodoreetus*, *Damascenus* testantur, quam Græce dicunt *Irenaeus* (e) & *Augustinus* (f) *Selenen*, Latine vero *Clemens* in *Recognitionibus* (g) Lunam, nisi scribæ incuria, prout *Lambertus* judicat *Danæus* (h) id factum fuerit. Hanc illum propagandæ hæresecos causa captivam duxisse ex *Clemente* (i) constat & *Tertulliano* (k), quorum ille Simonem post obitum magistri sui *Dosithei*, qui prius hanc in consortio habuit, Lunam accepisse & circumduxisse, hic vero eadem illum pecunia, qua Spiritum S. licitari ausus fuerat, ex loco publicæ libidinis scortum redemisse tradit. Varias itidem fraudes, quo cum faceret hæresecos suæ & amoris erga illam furtivi, finxit ac *Ireneo* (l) teste primam mentis conceptionem, matremque omnium esse effutiit, quam transmigrantem de corpore in corpus, ex eo ut semper contumeliam sustinentem in novissimis & in fornice prostituisse, perditamque ovem esse mentitus est, qua propter

(c) confer. quæ de Pharisæis, Alexandram reginam non minus ambitiosam quam superstitiosam captantibus Josephus refert de Bell. Iud. Lib. I. Cap. IV. item de fœminis Amiochenis per Judeos in Paulum Apost. concitatiss, Act. XIII, 50. (d) Append. ad diff. de Heres. ad secr. I cap. I. (e) ad voc. Heres. l. I. c. 21. p. 115. (f) de heres. c. 1. p. 40. (g) l. 2. §. 10. (h) in Comment. ad August. I. de heres. p. 48. (i) loc. cit. (k) de Anima c. 34. p. 345. (l) loc. cit.

propter & ipse venerit, ut eam assumeret primam & liberaret eam a vinculis, hominibus autem salutem præstaret per suam agnitionem.

§. IV. Hunc vero in modum aptissimum sibi ad hæresin promovendam eligens instrumentum, quod meretticio astu & impudentia scite fabulam inceptam perageret, pluresque sui sexus in consortium traheret, merito illis, qui mulierculas captivant, dux præficitur Simon & recte audit hæresis ejus spuriæ, quæ mulierculis illudit. Quorū etiam tendere videtur explicatione sua vocis ἡγεσίας Apoc. II. Clarissimus Hammonius (m) qui voce hac hæresin Gnosticorum describi ait, quod ea in *Simone Mago*, quem μιαρωτάτης αἰγέσεως impurissima hæresis auctorem nominat Eusebius, & quæ una cum illo erat, metetrice *Tyria* cœperit, idque ulterius confirmare studet verbis, quibus narrationem suam claudit Eusebius, inquiens: 'Ο, οὐ τοτὲ ἀπένοιάσιν παντὸς αἰχθεῖ μιαρώτερον, τότο πᾶν ὑπερηκόλιστον ἢ τῶν δε μυστικῶν αἵρεσις, ταῖς ἀθλίαις, καὶ παντοῖς ὡς ἀληθῶς κακῶν σεσωρθμέναις γυναιξὶ καταπαύσονταν. Quidquid potest excogitari turpitudine ipsa impurius, multum superavit horrenda horum hæresis, qui decipiunt ac polluunt miserias mulieres omni peccatorum genere onustas. Quæ unam facere locutionem cum his, quibus in textu nostro II. Tim. III, 6. notantur & omnium primo *Simoni Mago* & quæ cum illo erat, *Helenæ* competere nobiscum affirmat.

§. V. De Nicolao Antioch. quem Hieronymus ceu choros ducentem fæmineos, proxime subjungit, alii contra excusant, rem in medio relinquimus. Nicolaitas vero, (quemcunque demum Nicolaum sectæ auctorem habeant) huc referendos esse, jure negaverit nemo. Illorum non modo opera turpia, sed doctrinam quoque, quod frustra inficiatur God. Arnoldus (n) Scri-

(m) in annot. in Apoc. Johannis c. II. p. 451. (n) H. E. T. I. Lib. I. Cap. IV. §. 14.

ptura S. arguit *Apoc. II, 6. 15.* Irenæus (o) memorat docentes, nullam esse differentiam in mœchando, i. e. mœchari αδιάφορον esse. Clemens Alex. (p) testatur quosdam, qui Nicolaum se sequi dicunt, publicam (παίδημον) venerem pronunciare mysticam communionem, ac refert aliquem ex his formosam virginem ad stuprum solicitasse, sequentibus Christi verbis prave in libidinem suam detortis: τῷ αἰτήσῃ σε δίδῃ. Matth. V, 42. Sicut autem hi in plurimos deinde, Clemente & Epiphanio testibus, ramos, v. g. Gnosticos, Phibionitas, Leviticos, Carpocratianos, & Epiphanis sectatores pluresque alios discessere, ita porro hic notandum est, quod de Phibionitis Epiphanius (q) tradit, eos mulierculis illudere; qui & ipsum hoc Apostoli dictum ad mores eorum perditos ita applicat, ut scribat: *Imo etiam decipiunt credulum ipsis muliebre genus illud peccatis refertum, & variis cupiditatibus ductum.*

§. VI. Quare mittimus illos & intimius ceterorum castra intramus certe persuasi, adhuc plures eorum nobis offerri, qui mulierculis sese insinuarunt & animos eorum dogmatibus suis deceperunt. Nec spes nos fallere videtur, cum summi judicii Pater Hieronymus (r) Apostoli dictum ita inspexit, ut scripsit: *Per hanc occasionem multaque hujuscemodi spinarum & Lusitaniae deceptæ sunt mulierculæ, oneratae peccatis, quæ ducuntur desideriis variis, semper discentes & nunquam ad scientiam veritatis pervenientes: ut Basilidis, Balsami atque Thesauri, Barbelonis quoque & Leusibore ac reliquorum nominum portenta susciperent, de quibus diligentissime vir Apostolicus scribit Irenæus, Episcopus Lugdunensis & Martyr, multarum origines explicans heresem & maxime Gnosticorum, qui per Marcum Aegyptium, Galliarum primum circa Rhodanum, deinde Hispaniarum nobiles fæminas deceperunt, miscentes fabulis voluptatum & imperitiæ sue nomen scientia sue vendicantes.*

§. VII.

(o) Lib. I. cap. XXVI. (p) Strom. Lib. III. p. 411. & 436. seq. (q) Har. XXVI. p. m. 74. 77. (r) Comment. Lib. XXVII. in Esaiam c. 68.

§. VII. Ecquis hic expresse Gnosticos eorum nomine, qui mulierculas captivarunt ab Irenœo perstringi Hieronymum affirmare non videt? Certe qui Irenæi Libros vix obiter inspexit, non poterit ignorare, *Gnosticorum nomine illum Valentianos præcipue notare.* Primum enim ab ea, quæ dicitur *Gnostica heres*, *Valentinum* vocat (s) ejusque discipulis jactatam γνῶσιν false exprobrat (t). Quanta vero illis in mulieribus corrumpendis scelera non objicit? Quidam, ait, (u) carnalibus voluptatibus insatiabiliter inservientes, carnalia carnalibus, spiritualia spiritualibus reddi dicunt. Et quidam quidem ex ipsis clam eas mulieres, quæ discunt ab eis doctrinam hanc, corrumpunt: quemadmodum multæ saepe ab eis suæ, post conversæ mulieres ad Ecclesiam Dei, cum reliquo errore & hoc confessæ sunt: Alii vero & manifeste ne quidem erubescentes, quascunque ad amaverint mulieres, has a viris suis abstrahentes, suas nuptias fecerunt. Alii vero valde modeste initio, quasi cum sororibus fingentes habitare, procedente tempore manifestati sunt, grava ða sorore a fratre facta, & alia multæ odiosa & irreligiosa facientes. Speciatim de Marco, Valentini sectatore, maxime, inquit (x) circa mulieres vacat, & hoc circa eas, que sunt honestæ & circumpurpureæ & ditissimæ, quas saepe adducere tentans, dicit blandiens iis: *Participare te volo ex mea gratia &c.* Hinc exposita methodo, qua ad prophetandi audaciam captas erigat mulierculas, illa, addit, & gratias agit Marco — & remunerare eum gestit, non solum secundum substantiæ sua dationem, unde divitiarum copiam magnam collegit, sed & secundum corporis copulationem, &c. Paulo post singularem de uxore cuiusdam diaconi Asiatici historiam refert, quæ cum a mago isto (Marco) & sententia & corpore corrupta, & secuta eum, esset multo tempore, post deinde cum magno labore fratres eam convertissent, omne tempus in exomologesi consummavit, &c.

C 3

Paria

(s) Lib. I. cap. V. (t) l. c. cap. IX. (u) l. c. cap. XI. (x) l. c. cap. IX.

Paria de discipulis *Marci* ibidem extant, relata a scriptore co-
ævo rerum experto (y) & ad Ecclesiæ testimonium provocante.

§. VIII. His ita se habentibus mirari satis non possum,
Godofr. Arnoldum in Patrum lectione plurimorum opinione ver-
satissimum, non modo *Valentinianos*, ut injuste expulsos pro-
miscue sustinuisse defendere (z), sed & *Gnosticorum hæreticorum*
spurcitiem ceu fabulam & calumniam ab *Epiphanio* primum pro-
ductam explosisse (a); quod licet postea, *Clementis Alex. Epiphanio* antiquioris testimonio per *D. Feustkingum* convictus,
commoda verborum suorum interpretatione correxerit (b),
nescio tamen, qui satis excusari queat, quod Epiphanio etiam
in rebus de libidine Gnosticorum *autoψία* compertis fidem de-
rogat, weil er seine relation, daß er selbst dergleichen erfahren/
mit nichts bestärke. Quibus enim argumentis aut testibus de-
monstrare potuit, quæ sibi remotis arbitris obtigerant? (c) Epi-
phanium quandoque nimis credulum populari famæ suisse non
nego: at hoc in negotio mitius de eo judicandum censet *Celeb. D. Buddeus* (d), eo quod quæ de Gnosticis narrat, eorum testes
citet non modo libros Gnosticorum a se lectos, sed etiam viros
fide dignos, & ipsos insuper talium patratores, in quos incidens,
& per lubricam ætatem ab earum fæminis ad societatem scele-
rum invitatus, ex ore sua facinora narrantium, *autoψεωπώς*
hæc audiverit. Quid? quod *Christianus Democritus* (e) fidem
Epiphaniæ hac in re sponte agnoscit, & non Gnosticos solum,
sed ex schola quoque eorum prodeentes illosque excipientes
hæreticos per carnales ejusmodi homines, quales sanctæ sunt
meretrices, disseminasse dogmata sua, nobiscum afferit.

§. IX.

(y) vid. *Prefatio Irenæi ad Lib. I.* (z) *H. E. T. I. Lib. II. cap. IV. §. 19.*

(a) *I. c. §. 26. seqq.* (b) *Suppl. H. E. p. 50.* (c) vid. *Epiph. her.*

26. prope finem. (d) *in differt. de Hæsi Valent. annexa Hist. Phil.*

Ebr. pag. 453. (e) *im Wegweiser zum verlohrnen Licht und Recht*
6, V. p. 222. 223.

§. IX. *Saturninianos & Basilidianos*, secundi pariter seculi Gnosticos e Simonis & Menandri schola prodeuntes, si Arnoldo (f) credimus, omnis antiquitas agnovit continentissimos. *Abstinuerunt ab animalibus: nubere autem & generare a Satana dixerunt esse* (g). Annon ergo hos e censu hæreticorum mulieres captantium *eximemus?* Imo vero ipsemet Irenæus (h) universæ libidinis usum indifferentem habuisse eos affirmat. Quod ne quis temere excidisse scriptori & prioribus contradicere putet, jungemus ei testimoniū & explicatorem Clementem Alex. (i), qui postquam Basilidis de cœlibe vita sententiam candide exposuit, (qua ἀλλὰ τὰ ἔντει γάμος συμβαίρονται, propter ea quæ ex matrimonio eveniunt, abstinentia censet,) mox prolatis in contrarium Isidori dictis moralibus, *has*, inquit, *voces adduxi ad reprehendendum Basilidianos*, qui non recte vivunt, ut qui vel peccandi potestatem habeant propter perfectionem, vel omnino quidem natura salvi futuri sint, et si peccent, propter innatam electionem. Et paullo post: ne ergo Christi nomen suscipientes, & iis qui sunt in gentibus intemperantissimi incontinentius viventes nominis maledictum inurant. Hic sane & spurcam istorum hominum, si non omnium, saltem plurium libidinem & fucum sceleris, opinionem perfectæ sanctitatis, quæ nullam labem ex actione turpi contrahere queat, in apricum profert; ut facilius nunc fidem inventurus sit Epiphanius (k) de Baslide scribens, ejus errorem viros ipsi fidem habentes cum mulieribus multiplicem quandam mixturam pravi propositi docere.

§. X. De Carpocrate Gnosticorum parente, an socio, quem magum & fornicarium vocat Tertullianus (l), in expeditores est. Hic nefariam mulierum communionem & αγαπας turpissimas invexit (m). Discipuli ex ipsius institutione philtira &

chari-

(f) l. c. §. 6. (g) Irenæus Lib. V. cap. XXII. (h) l. c. cap. XXIII.

(i) Strom. Lib. III. p. 427. (k) her. 24. p. m. 58. (l) Lib. de Anima. (m) vid. Clem. Alex. l. c. p. 428. 430. 436.

charitesia pararunt mulierculis decipiendis idonea (n). Ex his Marcellina prius ab illis decepta, multos corruptit Roma, temporibus Aniceti episcopi (o). Plura legere qui vult, Eusebium adeat, Augustinum de Hæres. & in eundem Danaeum, Arnoldum denique ipsum, qui nullam hujus sectæ excusationem habere locum fatetur.

§. XI. Plures essent, qui secundum seriem seculorum in scenam produci possent hæretici, per mulierculas varie deceptas suam sectam amplificantes: at cum prolixe eos recensendo dudum nobis hac in re otia fecit Celeb. Schmidius i. c. hinc plurimis prætermisssis, Hieronymi amplius, quem initio laudavimus, alibi expressa vestigia legimus, & in quos porro aptissime quadrant Apostoli verba, scrutamur.

§. XII. Respici igitur D. Hieronymus (p) ad illos quoque hoc in loco autumat, qui multiplici suo fraudum genere, malisque, quas sub cucullis suis fovere solent, artibus magnæ humani generis parti subdole imposuerunt, Monachos nempe Impostores, eosque tantum studii, operæ, industriæ in capti. vandis mulierculis adhibere tradit, ut iisdem fere verbis Eustochio suæ describat, quibus Timotheo depinxit Paulus. Viros quoque, scribit ad eam, *fuge, quos videris catenatos, quibus fæminei contra Apostolum crines, hircorum barba, nigrum pallium, & nudi patientia frigoris pedes.* Hæc omnia argumenta sunt Diaboli. Talem olim Antonium, talem nuper Sophronium Roma congemuit, qui postquam nobilium introierunt domos & deceperunt mulierculas oneratas peccatis, semper discentes & nunquam ad scientiam veritatis pervenientes, tristitiam simulant & quasi longa jejunia furtivis noctium cibis protrahunt. Sunt alii, (de mei ordinis hominibus loquor) qui ideo presbyterium & diaconatum ambiunt, ut mulieres licentius videant. Ecquis hic Monachorum

(n) Iren. l. c. cap. XXIV. (o) Iren. l. c. Epiphani. ber. 27. (p) in Epist. ad Eustochium.

chorum in captivandis fœmellis dolos amoremque eorum erga mulierculas furtivum ad miraculum usque depingi non videt? Pluribus istud, si ulterius placet audire, cordatus vir *Erasmus Roterodamus* (q) prosequitur, & mores hæreticorum ex Apostolo depingens vivam eorum effigiem in hujusmodi furfuris hominibus sicut. *Hujus sunt, ait, generis isti, qui commendatione simulata religionis, sordidis vestibus, facta severitate vultus, pallore arte inducto insinuant semet in domos alienas, atq[ue] illic primum venantur stultas mulierculas, quo facilius per has imponant viris.* Cui ex nostratium scholis adjici adhuc debet *Mathias Flacius* (r). Cum enim, quos demum adduximus, viri, re saltem impostores in Papatu expresserint, nominatim ille producit eosdem & locum Pauli attendens, Pseudo-spirituales in Papatu & præsertim *Fesuitas* tales esse innuit, ac quando Apostolus Hæreticos mulierculas peccatis onustas captivare scribit, illos cum primis hoc facere addit, quippe qui justicias suas meritaque &, ceu vocare solent, opera supererogationis illis venditant, spem eis faciendo, quod per suorum illorum operam justitiarumque bullariam communicationem servabuntur.

§. XIII. Quod si per sequiora tempora latius oculos circumferimus alibi quoque eandem ferme scenam agi comprehendemus. Inter *Anabaptistas* seculi XVI. priores multi certe extiterunt non modo in domos irrepentes, sed & mulierculas variis artibus capientes. *Erasmus Alberus* notat (s), *Ludovizum Hezerum*, qui una cum ceteris societatis suæ hominibus, *Ringio, Belzero, Sattlero, Pfeiffero, Kauzio, Denckio* amplam hujus sectæ familiam duxit, tredecim nutrivisse uxores; & mox de iisdem sociis addit: *Die Schäfcke überredeten die Weiber/Ghebruch wäre nicht Sünde / sondern ein Werck der Baruths/ herzigkeit und brüderliche Liebe.* Consona his memorat *Sebastianus*

D

stianus

(q) in paraphr. Ep. Pauli ad Tim. c. III. (r) in glossa compend. N. T.

(s) in Praef. Libri wider die Lehre der Carlstadter.

stianus Franckius (t) Anabaptistis cetera satis æquus & doctrinæ eorum apprime gnarus: ortam scilicet inter eos sectam, sed a reliquis fratribus brevi suppressam, quæ sicut omnium rerum, ita & uxorum communionem esse voluerit, cuius criminis aliqui & *Hutti* ac *Hezeri* ceu sectæ principes, reos peragant. Idem paulo ante quosdam docuisse refert, non integrum esse *sorori* & *fratri*, (sic enim sui gregis homines vocant) cum *ethnico*, id est a religione ipsorum alieno, *conjuge* vivere socialem, nisi plenam ipsi in omni proposito, in liberis religione sua imbuendis regendaque familia libertatem concedat; quæ solidia doctrina multorum disturbabit conjugia, uxore a marito aut hoc ab ista auffugiente. Si quis Monasteriensium Anabaptistarum, quique in Belgio paria illo tempore ausi sunt, fures a *Conrado Heresbachio*, *Lamberto Hortensio* & aliis descriptos legerit, demirabitur astutiam illorum in ædes animosque hominum, præsertim simpliciorum & muliercularum se insinuantium, stupescet ad vim spiritus fanatici mentes miseras in transversum agentis, detestabitur facinora turpia & violenta divini afflatus prætextu in fœminas tyrannis istis obnoxias & per easdem commissa. Monasterii, cum *Johannes Bocoldus Leidensis* & sartore propheta, dein rex factus, in domo Knipperdollingi ancillam domesticam, gregario milite (qui dormire se simulaverat) observante stuprasset, primo quidem ab hoc silentii fidem nummo aureo dato pactus, postea tamen veritus neres in vulgus cum famæ suæ detimento emanaret, polygamiam publice, repressis vi contradicentibus, professus est, eo quidem successu, ut mox nemo fere civium seditiosorum esset, qui non quinas, vel etiam senas pluresve uxores, volentes nolentes duceret. Nulla enim tota urbe quatuordecim aut plurium annorum puella, modo apta esset conjugio, innupta mansit vel incorrupta. De ipso rege *Bocoldo Lamb. Hortensus* (u) qui &

reli-

(t) in *Chronico* p. m. 134. b. (u) in *Lib. Tumult. Anabapt.* p. 44.

reliqua refert, uxoribus inquit, operam effeminatus homo dedit. Duxerat viduam Joannis Matthiae, cui persuaserat a Deo in reginam vocatam. Ad hanc decem alias juvenculas cives in uxores adscivit. Amsteladami sub id ipsum tempus propheta quidam Monasterio ad cogenda auxilia ciendamque seditionem missus, eo insanæ adegit mulierculas sermone captas, ut depositis secum combustisque omnibus vestibus nudæ per urbem discurrent, eamque seditiosis clamoribus implerent. (x)

§. XIV. Nescio annon his ordinibus accenseri mereatur *Thomas Müntzerus* rusticorum tumultuum in Thuringia fax & tuba, quem certe alii Anabaptistici furoris primum auctorem constituunt. Licet enim de eo speciatim non legerim relatum, quod per fœminas seductas doctrinæ fanaticæ semina sparserit vel propagaverit, indeoles tamen ejus a prioribus istis nihil ab ludens ex eo colligi potest facto, quod his verbis *Zacharias Theobaldus* (y) exponit: Von dem Münzer muß ich ausführlich melden / daß er sich an vielen Orten auffgehalten / sonderlich zu Zwickau / da er einem jungen Mädelein seinen Buben: Dienst angetragen mit vorwenden / Gott hätt's ihm befohlen / er könnte sonst nicht predigen: quo sane vix quicquam turpius magisve impium sub specie pietatis suscepturn cogitari queat.

§. XV. Venio ad initia seculi XVII. *Esaiæ Stifelii* fanatici hominis turbis infestata. Hic in Saxonia & Thuringia, Salzæ, Erfurti & confinibus locis sectam instituens, cujus dogmata passim prostant, etiam in mulierum capture solertiam demonstravit. Non solum enim in aulam Comitis Gleichen sis *Ioannis Ludovici* irrepens, conjugem ejus *Erdmutham Julianam*, vana spe prolis miraculose suscipiendæ, magnificisque de se, ut *Ιεαρὸν πῶ*, dictis inescavit, ut in omnibus fere negotiis ex ejus nutu penderet, multos in eum sumtus profunderet, ceu Christum

D 2

ipsum

(x) vid. *Hortenfius l.c.* (y) im *Wiedertäuferischen Geist* p. 20.

ipsum veneraretur, nec alio quam *JKugis* nomine, ad conscos de eo scribens aut loquens, appellaret, prorsus ut Apostoli Jesum: sed & germanam sororem totamque ejus familiam pari superstitione imbuit, denique, cum satis opulenta esset, ad mendicitatem ferme redegit. Dici non potest, quanto furore quantisque minis miseras invaserit mulierculas sibi obnoxias, quoties in mandatis ejus, inquis saepe & ridiculis exequendis leviter hæsitarent. Est in manu Dn. PRÆSIDIS mei Historia MSta regum ab ipso inter suos gestarum, quam soror afflita, cum eo mortuo libertatem & sanam mentem recuperasset, consignavit hac inscriptione: Wahrhaftiger Bericht/ wie Esaias Stiefel der ältere und falsche Bruder mit seinem sehr schrecklichen falschen Vorgeben Barbara Hergottischen (id mulieri nomen erat) so erbärmlich und mit eitel Lügen mich mit den Meiningen verführt / und sehr elende um mein ganz vächterliches Erbtheil gebracht und betrogen. Reliqua ad notitiam ejus spectantia apud Celeb. Schmidium l. c. & God. Arnoldum legi possunt.

§. XVI. Misso igitur hoc, Quackerorum historiam paucis inspicimus, & quomodo illi etiam *captivandis mulierculis* studuerint, breviter exponimus. Quod non leviter illos fecisse historiæ eorum excusor diligentissimus, *Gerardus Cræsus* (z) docet, *Foxum*, tradens, Quackerorum sectæ coryphæum Ulverstonii in Comitatu Lancastriensi celebres nomine pietatis & religionis ædes *Thome Felli* irrepsisse piamque ejus uxorem *Margaretham Fellam* captivam ita abduxisse, ut illa se penitus Reformatorum cœtui subtraheret & in Quackerorum tota transferret, cumque iis vitam omnem transigeret. Quæ deinde a marito suo impense amata & ob pietatem, quam præ se ferebat, valde æstimata, ab ipso impetrans, ut ipsorum domus communis sicuti *Foxo*, sic ceteris sodalibus cederet hospitio, quin pro æde religionis esset, in quam ad obeunda sacra sua publice, quoties,

(z) *Hist. Quack.* L. I. p. 60, 61.

ties vellent, convenirent, multum incrementi dedit sectæ itaque adauxit colluviem ejus, ut cum seductore suo in censum eorum, quos Apostolus tradit, merito referri queat.

§. XVII. Huic denique inferendos esse putat B. Vir *Frid. Ulricus Calixtus* modernos, ut vocat, Pseudo-pietistas & omnium maxime Apostolum ad eos respexisse moresque ipsorum a se prævisos versu hoc 6. descriptissime afferit. Unde sensum ejus traditurus, inquit: *Attende quam accurate ista in nostra etatis Pseudo-Pietistas quadrent. Ita certe apposite in hos ista sunt dicta, ut Paulum, prophetiæ spiritu actum vivam horum effigiem depingere voluisse crediderim. Etenim qui sunt illi, qui se cum nocturno tum diurno tempore in domos alienas ingerunt, si Pseudo-Pietista non sunt. Quamprimum vero se insinuarunt, stultas venantur mulierculas, quo facilius feliusque per has imponant viris.* Reliqua transscribere supercedemus & Lectori pro ingenio & experientia sua liberum judicium permittentes, capiti huic II. colophonem imponimus.

CAPVT III.

Unum jam nunc & præcipuum nobis restat; ut perspecto divini Apostoli præmonitu ejusque eventis, paullo diligentius inquiramus, quidnam exinde commodi ad institutionem nostram in fide & pietate prudentiaque justorum peti possit. Itaque

I. Exemplo Apostoli discimus, illis, quos vigiles domus suæ Deus constituit, hoc vel in primis datum esse negotii, ut si quod Ecclesiæ a seductoribus periculum imminere videant, id non modo tempestive indicent, verum & cavere doceant tam conservos, sicut Timotheum Paulus, quam universum populum suæ curæ commissum, quod idem Apostolus fecit *Philipp. III, 2. Petrus II. Epist. II. & III. Johannes I. Epist. II, 18. seqq. IV, 1. seqq.*

D 3

Judas

Judas v. 4. 8. 17. 18. 19. quo fine & fraudes fucosque & characteres & noxas doctrinæ morumque hæreticorum speciatim ac vivide exponere convenit. Summa autem admonitionis sit: *hos devita,* II. Tim. III, 5. non *de vita*, uti barbare non magis quam crudeliter Pauli verbum Pontificius quidam homo legitur interpretatus. Si quid hic vel ignavia, vel metu hominum omittat servus Dei, certissimum fore ultorem Deum sciat. Ezech. XXXIII, 6.

II. Antiquum obtinet serpens antiquus, regnum Christi infestans. Qui in paradiſo mulierem insidiis blanditiisque cepit, captamque ad maritum seducendum adhibuit, hæreticos etiam quovis tempore ad mulierculas capiendas subornat. Qui Cainum adversus fratrem pium armavit, tyrannos quoque ad persequendum Dei populum excitat. Caveamus igitur ab hoste nunc leonina, nunc vulpina imo ovilla pelle incedente, ne vel per nos, vel contra nos invaleſcat.

III. Merito omnis doctrina suspecta habetur, quæ in occulto serpit & oblique spargitur. *Irrepere in domos*, ut homines ad partes trahantur, hæreticorum est, non discipulorum Christi. Salvator ipſe de discipulis & doctrina sua in judicio interrogatus, candide respondet: *Palam & libere* (*ωαρηντις*) locutus sum mundo: *ego semper docui in Synagoga & templo, ubi undique Iudei conveniunt;* & in occulto locutus sum nihil. Joh. XVIII, 20. Pari methodo sub antiquo foedere usi sunt veri Prophetæ, sub novo Apostoli eorumque successores. Jure igitur Tertullianus (a) malæ causæ indicium esse judicat, quod hæretici ne discipulis quidem propriis arcana doctrinæ suæ ante committant, quam suos fecerint. *Habent, inquit, artificium quo prius persuadeant, quam edoceant.* Veritas autem docendo persuadet, non suadendo docet. Denique graviter pronunciat & congrue dicto Christi Joh. III, 21. *nihil veritatem erubescere, nisi solummodo abscondi.*

IV.

(a) *adv. Valentiniānos* p. 10. 643.

IV. Externa species pietatis & sanctimoniae, ut & facultas se in animos hominum simpliciorum aut peccatis obrutorum insinuandi, non est character idoneus doctoris sinceri, quippe & haereticis, Apostolo teste, communis. Ac certe facilius ab homine carnali imbibitur falsa opinio, perversæ naturæ non omnino contraria, quam veritas salutaris, quæ statim experitur luctam adversus spiritum. Conf. II. Tim. IV, 3. Non ergo credendum est cuivis spiritui, explorare decet spiritus, utrum ex Deo sint, I Joh. IV, 1. idque ad Lydium lapidem simplicis doctrinæ Christi in verbo scripto revelatæ, II. Joh. v. 9. 10.

V. Neque etiam e successu progresuque alicujus doctrinæ subitaneo de illius veritate ferendum semper est judicium. Novimus enim, quod & detur ἀνέργεια τλάσης. Dispiciendum igitur ante omnia, qua via & methodo, quibus artibus & auxiliis propagetur & conservetur, quo usque naturali hominum genio ac temporum rationi sit accommodata, quos denique in vita hominum ei addictorum fructus apta sit proferre. Præcipue vero standum est infallibilis verbi Dei judicio.

VI. Semper illi quam maxime metuendi cavendique sunt seductores, qui affectui & inclinationi nostræ naturali maxime blandiuntur, eoque nos sibi obnoxios reddere collaborant; non enim nostram salutem querunt, sed perniciem, suamque interea utilitatem. Neque minus illi fugiendi, qui dum vitiis nos ex una parte exonerare videntur, ab altera profundius immergunt. Imo si maxime initio nihil hujus appareat, semper tamen ad consequentia est attendendum, ne qua principiis speciose nitentibus mens securior facta ultimo in devia abripiatur. Plerumque enim sanquuli deceptores formam Scyllæ referunt, de qua Poeta:

*Prima hominis facies, & pulchro pectore virgo
Pube tenus; postrema immani corpore pistrix.*

VII.

VII. Semper discere , nec tamen unquam invenire , in quo cor solide acquiescat , indicium præbet animi meris erroribus distracti ac misere decepti . Divina enim veritas rite percepta & agnita certam reddit mentem , nec finit fluctuare . *Qui recipit testimonium Christi , obsignavit , quia Deus verax est , Joh. III, 33.*

VIII. Licet & veri Apostoli & falsi homines capiant , *Luc. V, 10. II. Tim. III, 6.* id tamen inter utrosque discriminis intercedit , quod illi virtute verbi divini ac *demonstratione spiritus & potentie* animos convincunt , *I. Cor. II, 4. 5.* hi *inanibus verbis seducunt* , *Eph. V, 6.* illi non sibi capiunt , sed Christo , *I. Cor. III, 5. 6. 7. 21. 22. 23;* hi , utcunque a se amolianter , suo vel ventri vel gloriæ capture illa serviant , *Rom. XVI, 18. Phil. II, 21:* illi captos in veram filiorum Dei libertatem vindicant , hi semper captivos ducunt vinculis errorum , peccati , aut *ωδοσεων* humanarum : illi non imperium sibi sumunt in populum , Christi peculium , *I. Petr. V, 3.* hi , miseros homines sibi obnoxios durissima sæpe servitute & tyrannico imperio premunt .

IX. Si omnes , qui Evangelicam veritatem profitentur , doctores pietatem seriam pari studio colerent & exemplo demonstrarent , quod Petrus exigit I. c. & Paulus *I. Tim. IV, 12. Tit. II, 7. 8.* forte minus attenderet populus ad *μόρφωσιν εὐσεβίας* quæ commendat hæreticos & in admirationem rapit inassuetos . Certe majori successu errores doctrinæ impugnaremus , si nulos in vita nostra adversarii possent exprobrare ; qui nulla re fortius setuentur , quam quod assidue clamitant , non hæresin , sed pietatem sub illo nomine oppugnari ab hostibus pietatis .

Coll. diss. A. 4, misc. 25